

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра українознавства та іноземних мов

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «ОРАТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ»

Для слухачів I курсу факультету заочного навчання працівників поліції Навчально-наукового інституту післядипломної освіти та заочного навчання, що навчаються на другому (магістерському) рівні вищої освіти, спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»

Конспект лекцій підготувала **Крашеніннікова Т.В.** – доцент кафедри українознавства та іноземних мов Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат, доцент

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ковальчук М. С., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Донський В.В., начальник відділу юридичного забезпечення ГУНП в Дніпропетровській області, кандидат юридичних наук

Конспект лекцій обговорений та схвалений на засіданні кафедри українознавства та іноземних мов

«02» серпня 2016 р.,
протокол № 1

**ТЕМА №1. ОРАТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ
ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття про ораторську майстерність.
2. Зв'язок ораторської майстерності з іншими науками: ораторська майстерність і етика; ораторська майстерність і філософія; ораторська майстерність і логіка; ораторська майстерність і психологія; ораторська майстерність і лінгвістика; ораторська майстерність і майстерність; ораторська майстерність і політика.
3. Завдання і значення курсу у практичній діяльності правоохоронця.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович С.Д., Молдован В.В., Чикарькова М.Ю. Риторика загальна та судова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.
2. Бандурка О. Професійна етика працівника ОВС. – Харків, 2001.
3. Єлісовенко Ю.П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мови. – К., 2008. – 204 с.
4. Колотілова Н.А. Риторика. – К., 2007. – 232 с.
5. Кубрак О. Етика ділового та повсякденного спілкування. – К., 2002.
6. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика. – К.: Вища шк., 2003. – 311 с.
7. Медвідь А.М., Медвідь Ф.М. Ораторське мистецтво правників. – К., 2005. – 336 с.
8. Молдован В.В. Риторика загальна та судова. – К., 1999.
9. Молдован В.В. Судова риторика. – К., 2003.
10. Олійник О.Б. Прокурорська риторика. – К., 2009.
11. Онуфрієнко Г.С. Риторика. – К., 2008. – 592 с.
12. Панкратов В.Н. Культура обшчення офіцера. – М., 1993.
13. Подоляк Я. Офіцеру об етикете. – М., 1991.
14. Сагач Г. Риторика. – К., 2000. – 568 с.
15. Сергеечева В. Как говорить убедительно: стратегия и тактика обшчення. – Минск, 2002.
16. Спанатій Л.С. Риторика. – К., 2008. – 144 с.
17. Таранов П.С. Секреты поведения людей. – Симферополь, 1997.
18. Хоменко І.В. Еристика: мистецтво полеміки. – К., 2001. – 192 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Ознайомити слухачів магістратури з основними поняттями ораторської майстерності; пояснити зв'язок ораторської майстерності з іншими науками, у тому числі з юриспруденцією; навчити визначати роль ораторської майстерності у професійній діяльності правоохоронця.

ВСТУП

Мистецтво Слова завжди було і залишається суттєвою рисою демократичного суспільства. Невипадково, що основи цього мистецтва сформувалися ще в часи античної демократії, а з часом трансформувалися в окрему науку – риторику. Саме в демократичному суспільстві в людини є можливість вільно висловлювати свої думки. І тут якраз на перший план висувається вміння спілкуватися з іншими людьми, вміння виступати перед публікою і аргументовано переконувати її. Інтуїтивно ораторські прийоми відомі більшості людей, тому в спілкуванні можна застосовувати стихійно сформовані навички виголошення промов досить успішно і не замислюватися над їх теоретичними підвалинами. То ж і в наш час багато людей з успіхом виступають перед будь-якою аудиторією без звернення за допомогою до цієї специфічної науки. Таке покладання на інтуїцію є занадто оптимістичним. Вміння публічно виступати – це один із інструментів для побудови успішної кар'єри. Більшість сфер суспільної діяльності, більшість професій вимагає все ж таки спеціального вивчення риторики. Це такі сфери, як бізнес, викладацька діяльність, економіка, політика, психологія, реклама, соціологія, теологія, філософія, юриспруденція тощо. Варто підкреслити насамперед практичну спрямованість таких курсів.

На різних етапах суспільного розвитку риторика була, є і буде важливим чинником у формуванні політичних, ідеологічних, духовних, релігійних засад державних устроїв. І те суспільство, яке оволодіє її класичною спадщиною, досягне висот демократичного розвитку й могутнього потенціалу економічного, культурного, духовного життя країни. Українська наукова думка мусить глибоко осмислити роль риторики минулих епох і подбати про повноцінний розвиток її в умовах суверенної України, відроджуючи славні традиції ораторської майстерності Києво-Могилянської академії і культивуючи цю дисципліну як важливий механізм інтелектуального оновлення в державотворчому процесі.

І. ПОНЯТТЯ ПРО ОРАТОРСЬКУ МАЙСТЕРНІСТЬ

Ораторська майстерність є прикладною дисципліною, яка являє собою комплекс знань, умінь і навичок оратора щодо підготовки й проголошення переконуючої промови. Іншими словами, ораторська майстерність – це діяльність, спрямована на переконання аудиторії засобами живого слова. Є схожі терміни, що визначають певним чином ораторська майстерність. Риторика – це теорія ораторського мистецтва, красномовство – вміння говорити красиво. М.М. Сперанський визначав красномовність як «дар потрясати душі». А.Ф. Коні розрізняв поняття «красномовність» і «ораторське мистецтво». Він розумів це як «дар слова, що хвилює й притягує слухача красою форми, яскравістю образів і силою точних висловів, тобто як вміння говорити грамотно, переконливо».

Ораторська майстерність – це майстерність впливу на слухачів. Оратор впливає на людину всебічно: на її розум, почуття, орієнтацію, настрої,

бажання, вчинки та дії. Хороший оратор – думок і слів організатор, а це важче, ніж організація людей: адже не видають наказу думати так, а не інакше. Слово «оратор» походить від латинського *orare* – говорити. Словник В. Даля дає таке визначення оратора – «речистый человек, краснослов, мастер говорить, проповідник». Сучасні словники тлумачать його як особистість, що професійно займається мистецтвом красномовства; як особу, що проголошує промову; як людину, що має дар мовлення; як «глашатай».

Ораторська майстерність завжди визнавалася необхідною і складною творчістю. Воно вважалося навіть царицею мистецтв, настільки сильним був його вплив на вирішення державних справ, на розум людей. Адже живе слово виконує не тільки утилітарну функцію передачі інформації – воно формує переконаність, готовність до певних конкретних дій. Слово має магічний вплив. Ще Авіценна говорив: «Три зброї є у лікаря: слово, рослина, ніж». Зважте: «слово» – на першому місці.

У суспільному житті без слова, без його впливу не обійтись. Можна лише говорити, що одна думка переконливіша за іншу. Навчитися переконливості, навчитися робити слабку думку сильною – таке завдання можна виконати за допомогою ораторського мистецтва, звертаючись і до розуму, і до почуття людей. Хто володіє таким мистецтвом, той може переконати будь-кого й добитися торжества своєї думки. У цьому і полягає мета ідеальної «суспільної людини», яка бере участь у державних справах.

Ефективність діяльності юриста залежить від багатьох чинників. Поряд з якісною правовою освітою, знанням норм права та процесу він повинен мати необхідні ділові та моральні якості, певні організаторські здібності, відзначається загальною культурою, вмінням працювати з людьми, володіти розвиненим почуттям обов'язку, справедливостю та відповідальністю.

Сьогодні неможливо виконувати жоден вид юридичної діяльності без знання та розуміння особливостей спілкування та механізмів впливу однієї людини на іншу. Адже юрист протягом одного дня вступає в спілкування з десятками осіб, різними за віком, інтелектом, за їх соціальним станом, інтересами та потребами. Саме ця діяльність потребує використання знань ораторського мистецтва для впливу як на людей, які, наприклад, потрапили у сферу судочинства (свідок, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий та ін.), на осіб, що безпосередньо здійснюють цей вид діяльності (слідчий, прокурор, суддя, адвокат), так і для здійснення більш загальних цілей: утвердження прав і свобод людини і громадянина, які визначають зміст і застосування законів, діяльність органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого самоврядування.

Справа ще й у тому, що специфіка особистості, в тому числі і юриста, впливає із сукупності певних елементів її соціальної якості: мети діяльності; соціального статусу та соціальної ролі; норми та цінностей, якими керується особистість в діяльності, сукупності знань, рівня спеціальної підготовки, активності, самостійності в прийнятті рішень і, нарешті, систем знаків спілкування, важливішою з яких є мова.

Предмет ораторської майстерності зумовлюється змістом фактичної діяльності оратора і його можна визначити як мисленнєво-мовленнєву діяльність і закони, що її розкривають. Багатьом недосвідченим людям здається, що змістом діяльності оратора є саме висловлювання думки під час промови. Це не так. Придивимося: мовний апарат діє головним чином в залежності від сили і якості ідей, що приводять його до руху. Якщо ідеї туманні, нечіткі або байдужі промовцю, мовний апарат піддається їм по всіх напрямках: дихання буде поверховим, голос – монотонним, язик заплітатиметься. Головна вимога до оратора не до його здібності («поетами народжуються, ораторами стають»), потенційні здібності є у кожного, а до того, щоб він мав, що сказати і мав потребу висловити це. Ідею оратор може віднайти і певним чином її довести лише тоді, коли він знає, перед ким він виступатиме. Всі моменти мисленнєво-мовленнєвої діяльності тісно пов'язані між собою. Предмет ораторської майстерності розкривається через низку законів: аудиторії, стратегії, тактики, мовного (мовленнєвого), ефективної комунікації (динаміки діяльності оратора) та контрольно-аналітичного (рефлексії).

Починається діяльність оратора з вивчення аудиторії (не з вивчення проблеми, бо мається на увазі, що оратор виступає перед аудиторією з тих проблем, в яких він обізнаний. Так, здається, що юрист у своїй діяльності не візьметься за аналіз годинникового механізму чи космічних кораблів). Вивчивши аудиторію, склавши її портрет, оратор вже може більш точно окреслити тему своєї промови, знайти оригінальну ідею, пройшовши всі моменти (послідовно) в розробці стратегії, аби віднайти єдино придатну для певної аудиторії ідею промови. Потім настає етап тактики – упорядкування матеріалу. Тут проводиться як визначення логічного плану промови, так і архітектоніки, побудови промови, компоновання положень, їх викладення через композиційні прийоми. Після того, як оратор знайшов місце кожному аргументу, композиційну форму промови, можна приступати до її вербального оформлення, стилістичного та технічно-мовного (обмірковувати й визначати необхідну інтонацію, аби вірно передати зміст думки і своє ставлення до неї).

Ораторська майстерність, будучи складовою частиною професійних якостей юриста, є також ефективним засобом емоційного впливу. Мовно-виразні та інтонаційні засоби промови допомагають оратору краще передати думку, акцентувати увагу на деталях проблеми. Точно вибрані мовні засоби допомагають хвилювати аудиторію.

В Україні зародження академічного красномовства пов'язане з функціонуванням Острозької школи та Києво-Могилянської академії, хоча тут теж були дуже відчутні релікти схоластики. Згодом воно розвивається у стінах кількох університетів (Київський, Львівський, Харківський т. ін). Видатними представниками українського академічного красномовства були В. Єрмаков, М. Максимович, М. Костомаров, Ф. Прокопович. Головні риси академічного красномовства – доказовість, бездоганна логічність, точність мислення, чітка, позбавлена будь-якої двозначності, термінологія. Наука, як відомо, є точним

описуванням реальних, матеріальних явищ світу. Наукове описування цих явищ в усному слові і живить академічне красномовство. Не менш суттєво, що результати наукових досліджень мусять бути донесені до громадськості (не кажучи вже про студентів та учнів) у дещо спрощеній (адаптованій) формі. Водночас школярі та студенти мусять опанувати мову науки, її термінологію та спосіб викладення. Звичайно ідеалом наукової лекції є виклад, адекватний складності об'єкта дослідження. Виступи видатних учених перед професійною аудиторією часто важко доступні навіть молодим ученим, не кажучи вже про школярів. Адаптованості матеріалу до свідомості учнів сприяє використання різноманітної наочності, в першу чергу, – із застосуванням технічних засобів. До жанрів академічного красномовства належать: наукова доповідь, наукове повідомлення, наукова лекція (вузівська та шкільна), реферат, виступ на семінарському занятті, науково-популярна (публічна) лекція, бесіда.

Судове (юридичне) красномовство — це ораторські виступи юристів, підсудного та цивільних осіб у процесі розгляду судової справи з позицій законодавства. Судове красномовство виникло в Давній Греції як апології – промови на захист самого себе, що їх писали для населення логографи-софісти. Тоді не було ані державного звинувачення, ані попереднього судового слідства. У пору існування родового полісу суд вершили племінні вожді-царі. В античні часи роль судді взяла на себе держава, відкинувши сваволлю полісного суду. Кожен міг звинуватити будь-кого в злочині, а захищатися людина мусила сама, зібравши для того необхідний матеріал і виклавши його красномовно перед судом. Логографи-софісти постали внаслідок того, що не всі вмели себе оборонити. Інколи, правда, замість звинуваченого дозволяли виступати іншій особі, але обов'язково громадянину цієї держави. Судова промова мала приблизно таку структуру: вступ (у якому прагнули схилити до себе суддів); оповідь (виклад фактів справи з точки зору виступаючого); докази своєї правоти й полеміка з супротивником, якого чорнили скільки могли; висновок, що мав стандартний вигляд. Вступ та висновки були типовими шаблонами. Сучасний суд дуже відрізняється від судочинства античної пори. Це складна процедура, учасники якої чітко розподіляють ролі: прокурор, адвокат, свідки і т.д. Античний «захист самого себе» поступився всебічному вивченню особистості підсудного та обставин справи. Кожне слово тут повинно бути вагомим і точним, особливо в суді першої інстанції, важливою частиною якого є дебати. Успіх справи, торжество справедливості неможливі без відповідної підготовки судочинця чи просто того, хто виступає в суді. Дуже важливо, щоб усі, хто має слово у процесі, вмели виступати публічно, мали відповідну риторичну підготовку. Особливої уваги потребує підготовка судової промови. Важливо визначити її предмет, види та функції, специфіку словесного оформлення. Судова промова — це промова, звернена до суду та інших учасників судочинства і присутніх при розгляді кримінальної, цивільної, адміністративної справи, в якій містяться висновки щодо тієї чи іншої справи.

В одній з праць П. Сергеїча (Пороховщикова), створеній на рубежі XIX–XX ст. («Искусство речи на суде»), юридичне красномовство розглядалося не

лише як підготовка промови для судового засідання (юридична оцінка дій, моральна оцінка злочину, допит свідків, експертиза та ін. становлять тут лише матеріал для промови). Автор наголошує на потребі вирішення загальнориторичних питань: про чистоту мови; про її ясність; про непотрібність витончених, заплутаних зворотів; про пафос; про увагу слухачів; ціла глава – «Квіти красномовства» присвячена мовним прикрасам (антитеза, метафора, порівняння і т.д.).

Основними особливостями судової промови в порівнянні з іншими видами ораторського мистецтва є: офіційний характер промови; полемічність; спрямованість (до суду); попередня зумовленість змісту (справа, яку слухає суд); підсумковий характер судової промови.

У суді виступають із промовами прокурор (обвинувач) та адвокат (захисник). Звичайно визначають прокурорську (звинувачувальну) та адвокатську (захисну) промови. Крім того, у судових суперечках часом беруть участь громадський обвинувач і громадський захисник, цивільний позивач і цивільний відповідач (або їх представники); потерпілий та його представник, нарешті – підсудний, у ролі захисників якого можуть виступати його близькі родичі, опікуни або піклувальники. Судова промова мусить висвітлити громадську точку зору та оцінку злочину, особи підсудного з погляду того чи іншого учасника дебатів. Проте право пропонувати міру покарання або думку про невинність підсудного мають лише прокурор та адвокат; інші лише уточнюють деталі, які допомагають об'єктивно змалювати стан справи. Судова промова ефективно впливає на суд, допомагає формуванню переконань суддів та присутніх у залі суду громадян.

Суспільно-побутове красномовство – це влучне, гостре або урочисте слово з приводу якоїсь важливої події у приватному житті або певної гострої чи цікавої ситуації.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Таким чином, ораторська майстерність можна визначити як комплекс знань, умінь і навичок оратора щодо підготовки і проголошення переконливої промови. Під цим розуміється цілий комплекс знань і умінь: формулювання проблеми, висунання ідеї (знаходити предмет розмови), мистецтво архітекtonіки (побудови) самої промови, її композиції; це знання прийомів впливу на аудиторію, це уміння доводити і спростовувати, вміння переконувати.

II. ЗВ'ЯЗОК ОРАТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ З ІНШИМИ НАУКАМИ: ОРАТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ І ЕТИКА; ОРАТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ І ФІЛОСОФІЯ; ОРАТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ І ЛОГІКА; ОРАТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ І ПСИХОЛОГІЯ; ОРАТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ І ЛІНГВІСТИКА; ОРАТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ І МАЙСТЕРНІСТЬ; ОРАТОРСЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ І ПОЛІТИКА

Ораторська майстерність є важливим чинником суспільного розвитку, комплексною наукою, яка тісно взаємопов'язана з такими науками, як етика, філософія, логіка, еристика (з гр. – мистецтво вести спір, полеміку), психологія, лінгвістика, сценічна майстерність. Вона вбирає в себе з інших наук такі змістовні компоненти, які в гуманітарній сфері загальної наукової системи визначають її як науку про закони ефективної мисленнево-мовленнєвої переконуючої діяльності. Причому кожний компонент, пересікаючись та взаємодіючи з іншими, наповнюється якісно новим, змістом, ніж це було у складі тієї чи іншої науки.

Ораторська майстерність і етика. Інтереси цих наук переплітаються у самому об'єкті дослідження – моралі (моральні закони), хоча для риторики, на відміну від етики, не всі закони становлять однакову цінність: головним для неї є золотий закон «не зашкодь іншому». Що стосується предмета дослідження, то для риторичної етики таким є поведінка суб'єкта (різні її види), у якій знаходять своє вираження ті чи інші моральні установки, а риторика найбільший інтерес виявляє до такої сфери поведінки, як мовленнєва поведінка, риторика вчинку.

Ораторська майстерність і філософія. Якщо виходити з розуміння риторики як філософсько-дидактичної науки, то риторичні знання, у такому випадку, є складовою частиною філософії: філософія – наука, яка вивчає всезагальні закони розвитку природи, суспільства, людини, а риторика становить собою науку про закони ефективної мисленнево-мовленнєвої переконуючої діяльності, знання яких дозволяє людині розвинути системність мислення, мовлення й поведінки.

Філософія, логіка, психологія, мовознавство, етика, естетика – ті науки, на які опирається ораторська майстерність. Фахівців різного профілю цікавлять різні проблеми красномовства. Психологи вивчають питання сприйняття і впливу мовного повідомлення, займаються проблемами стійкості уваги під час публічного виступу, досліджують психологію особистості оратора, психологію аудиторії як соціально-психологічної спільності людей. З психологією тісно пов'язана етика, яка відіграє важливу роль у комунікації. Етично значима сама особистість оратора, а також такт, який виражається в поважному, доброзичливому ставленні до аудиторії, чуйності.

Ораторська майстерність і логіка. Обидві вони хоч і пересікаються, проте кожна з них виступає як самостійна і незалежна галузь науки. Предметом логіки є усе мислення в цілому, закони мислення, а предметом риторики – вербальне мислення й ті закони, що забезпечують ефективність даного виду мислення. Якщо основою логіки є теорія доказу, то риторика – процес аргументації не в теоретичному, а в прагматичному аспекті. Логіка вчить оратора послідовно висловлювати свої думки, правильно будувати виступи, доводити істинність власних положень і заперечувати неправдиві твердження супротивників.

Ораторська майстерність і психологія. Як відомо, ці науки перебувають у тісному взаємозв'язку, але й мають специфічні риси

розрізнення: психологія вивчає почуттєво-емоційну сферу життєдіяльності людини, сферу підсвідомого і закони, які нею управляють; риторика виявляє інтерес лише до тієї чуттєво-емоційної сторони, що активно впливає на сферу вербального мислення.

Ораторська майстерність і лінгвістика. Ставлення до ритори вчених лінгвістів далеко не однозначне: одні вважають її складовою стилістики, інші – культури мовлення, треті – прагматики, четверті – лінгвістики тексту. Проте риторика не є частиною будь-якої із вищевказаних наук, так само як і ці науки не можна відносити до складових риторики. Природно, що між ними є спільності, але кожна з них, у тому числі й риторика, становить собою досить самостійну й відносно незалежну галузь наукового дослідження. Спільним для них є об'єкт (мовленнєва діяльність), предмет дослідження (текст).

Своєрідність риторики полягає, по-перше, в тому, що в центрі уваги цієї науки знаходиться не лише мисленнєво-мовленнєва діяльність, але й мисленнєво-мовленнєвий аспект. По-друге, риторика вивчає текст не на одному, а на різних етапах його існування (народження тексту, текст як процес, текст як продукт). Особливий інтерес для риторики становить такий вид тексту, як публічне мовлення, що за своїми характеристиками повинно бути стислим, виразним правильним, якісним. Оскільки названі мовленнєві якості є предметом дослідження різних лінгвістичних наук, постільки взаємозв'язок риторики, культури мовлення, прагматики стилістики не викликає ніяких сумнівів, навіть більше того, ці науки здатні, на наш погляд, бути джерелом розвитку одна одної (доповнювати, збагачувати).

Завдання риторики полягає у відборі й систематизації таких смислових компонентів, які дозволяють публічному мовленню повноцінно здійснювати функцію переконання. Найбільш активним є механізм взаємодії риторики зі стилістикою, культурою мовлення і прагматикою. Особливо це притаманне мітинговим промовам, модальним проповідям, академічним (навчальним) лекціям, політичним дебатам та дискусіям, виробничим нарадам, доповідям, науковим доповідям тощо. Їх мовленнєва специфіка ґрунтується на функціонально-стилістичному фундаменті. І тут стилістика щодо риторики виступає як теоретична наука, а риторика щодо стилістики – як прикладна.

Ораторська майстерність і сценічна майстерність. Публічне мовлення використовує ті компоненти сценічної майстерності, які сприяють впливовості риторичних засобів, а саме: роботу над вимовою (дикцією), голос (тембр, сила звуку), мовленнєве дихання, композиційне оформлення мовлення, міміку, позу, техніку входження в образ і т. ін.

Ораторська майстерність і політика. Упродовж багатовікової історії свого розвитку ораторське мистецтво використовувалось у різних сферах життя суспільства: духовній, ідеологічній, суспільно-політичній. Проте найбільш широке використання воно завжди знаходило в політичній діяльності. Ще в Древній Греції риторика й політика були нерозривні. І всі її знамениті оратори були видатними політичними діячами. Наприклад, Перікл, який протягом 15 років правив Афінами. З його ім'ям пов'язані законодавчі

заходи, які сприяли демократизації афінської держави. За даними дослідників, високий внутрішній розквіт Греції збігається з епохою Геракла, про якого говорили, що «на його вустах почивала богиня переконання», що «він пускав стріли-блискавки» в душі своїх слухачів. Визначним політичним діячем був і неперевершений оратор Древньої Греції Демосфен, про якого Плутарх писав: «Демосфен спершу вернувся до мистецтва мовлення, щоб поправити власні справи, а потім, досягнувши майстерності й сили, став першим уже в змаганнях на державній арені й перевершив усіх своїх співвітчизників, що піднімалися на ораторські щогли слави». Демосфен був захисником афінської рабовласницької демократії. 30 років з гнівом та дивовижною наполегливістю виголошував він промови проти македонського царя Філіппа, головного ворога Афін, закликаючи громадян припинити між собою всі чвари й об'єднатися проти Македонії. Промови Демосфена мали великий вплив на слухачів. Розповідають, що коли Філіпп отримав текст промови Демосфена, сказав, що коли б він сам слухав цю промову, то, можливо, голосував би за війну проти себе. У знаменитій промові «Про вінок», у якій він виступив проти представника промакедонської партії Есхіна, Демосфен підкреслив зв'язок ораторського мистецтва з політикою: «Не слова, Есхін, і не звук голосу створить славу ораторів, а спрямування його політики». Могутньою політичною силою ораторської майстерності було і в Древньому Римі. Уміння переконувати аудиторію високо поцінювалося людьми, які готувалися до політичної кар'єри й бачили себе в майбутньому керівниками держави. Не випадково, коли в середині II століття до н.е. в Римі з'явилися грецькі риторичні школи, то до них ринула молодь, незважаючи навіть на те, що навчання в них було дорогим, та й навчатися в них могли лише ті, хто досконало знав грецьку мову, тому учнями її були переважно діти римської аристократії, яких готували до державної діяльності. Римський уряд не ставав на перешкоді грецьким риторам і сприяв розвитку саме таких шкіл. Ораторська кар'єра у Древньому Римі була і почесною і прибутковою. Один із римських істориків писав: «Яке мистецтво своєю славою може прирівнятися до ораторського? Чиї імена батьки обожають у розмові із своїми дітьми, кого простий неосвічений знає поіменно, на кого показують пальцем? – на ораторів, звичайно».

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

Ораторська майстерність – це не просто сума різних змістовних компонентів, а наука, яка органічно інтегрує в собі необхідні знання. Вона є цілком самостійною наукою, яка передбачає свою систему законів і предмет дослідження, а також має чітку функціональну спрямованість. Більше того, риторика не тільки не заважає, а, навпаки, активно сприяє іншим наукам у розвитку інтелектуального, духовно-морального потенціалу людини.

III. ЗАВДАННЯ І ЗНАЧЕННЯ КУРСУ У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОНЦЯ

Значення курсу полягає в тому, щоб майбутні правоохоронці не тільки глибоко засвоїли основи ораторської майстерності, а й могли творчо використовувати набуті знання у практичній діяльності органів внутрішніх справ України. У прокурорсько-слідчій діяльності, як і в суспільному житті, без слова, без його впливу не обійтись. Навчитися переконливості, робити слабку думку сильною – таке завдання ораторського мистецтва. У цьому полягає мета ідеальної публічної людини, яка бере участь у державних справах. Ефективність діяльності юриста залежить від багатьох чинників. Поряд з якісною правовою освітою, знанням норм права та процесу він повинен мати необхідні ділові та моральні якості, певні організаторські здібності, відзначатися загальною культурою, вмінням працювати з людьми, володіти розвиненим почуттям обов'язку, справедливістю та відповідальністю, а також знати і володіти ораторським мистецтвом.

Проблеми красномовства завжди перебували у центрі уваги вчених. Історичні джерела донесли до нас відомості про високий розвиток ораторської майстерності в країнах Стародавнього Сходу та Азії – Єгипті, Сирії, Вавилоні, Індії, Китаї. Однак, найбільшого розквіту красномовство досягло у Стародавній Греції та Стародавньому Римі, в епоху демократичного розквіту своєрідної риторики й ораторського мистецтва. За законами Солону, кожний афінянин повинен був особисто захищати свої інтереси в суді, бо участь представників дозволялася лише у виняткових випадках, наприклад, у справах осіб, які мали фізичні або психічні вади, жінок, неповнолітніх тощо. Оскільки публічний виступ у суді перед багатолюдною аудиторією був невід'ємною частиною функціонування судової влади у демократичних полісах Стародавньої Греції, то про значення красномовства Демосфена в античній традиції можна судити хоча б по кількості авторів, що говорили про нього у піднесеному стилі, серед яких Полібій, Страбон, Ориген, Фотій, Квінтіліан, Авл Геллій, Макробій, Юстин, Тертуліан і Аврелій Августин. Цицерон вважав Демосфена неперевершеним майстром красномовства, взірцем для ораторів наступних віків. Однак, перша теорія ораторської майстерності створилась у 335 р. до н.е., яка зберегла своє значення до сьогодні. Це славнозвісна «Риторика» Аристотеля. Він розглядав ораторське мистецтво у філософському плані, підкреслюючи його етичні й естетичні функції. Він вважається творцем теорії суперечки, дискусії. Існує теорія ораторського мистецтва, яку розробив Платон. На думку останнього, красномовство має бути діловим, а не марнослівним, непідкупним, чесним і високоморальним. Критично Платон ставився до судових ораторів. Оскільки історія ораторського мистецтва свідчить, що воно здатне виникнути і розвиватися лише на демократичній основі, коли у публічному слові є суспільна необхідність. Подібне ставлення до ораторського мистецтва свідчить про прогресивні погляди риторів і є вагомим внеском у розвиток теорії вітчизняного красномовства. До речі, першим же справжнім теоретиком російського красномовства став М.В. Ломоносов, як автор

«Краткого руководства к красноречию», «Краткого пособия к риторике в честь любителей словесности», «Российской грамматики». Як зазначила О. Олійник, цікавими є роздуми М. Ломоносова про те, як стати добрим промовцем, у праці «Коротке керівництво до красномовства» (1748). На його думку, для оволодіння красномовством потрібно п'ять чинників: обдарування – гострий розум і пам'ять; наука; наслідування ораторів; вправи з творення промов; знання інших наук.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

Отже, навчання працівників слідства та кримінальної міліції особливостям красномовства повинно стати невід'ємною частиною як підготовки кадрів, так і підвищення кваліфікації слідчих працівників. Основними завданнями при вивченні особливостей ораторського мистецтва є самостійне навчання, надання індивідуальних завдань, стажування в структурних підрозділах, навчально-методичні семінари тощо.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Формулюючи вимоги до знань та умінь майбутнього спеціаліста-юриста, можна зазначити, що він повинен:

а) **знати**: особливості і характеристики етапів діяльності оратора – закони винаходу думки, класифікації родів і видів ораторського виступу; методи розробки концепції виступу; критерії відбору проблем у темі, викриття протиріч у проблемі; загальні принципи побудови публічного виступу; способи викладення матеріалу виступу; способи активізації мислення аудиторії; культуру публічної промови; соціально-психологічні закони спілкування оратора і аудиторії; характеристику мови щодо акустико-фізіологічних позицій; принципи і способи проведення полеміки; монологічну і діалогічну форми судової промови, особливості підготовки судової промови;

б) **уміти**: моделювати спілкування з різними людьми і аудиторіями в професійній діяльності; будувати тактику виступу і аргументації; знаходити і ліквідувати логічні помилки публічного виступу; правильно підбирати і застосовувати інтонаційно-виразні засоби мовлення; різноманітиту механізм наочності слова; знімати напруження перед виступом; розробляти й вибирати згідно з обставинами справи, характером судового процесу й особливостями аудиторії стратегію і тактику судової промови.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ТЕМИ

Конспект – це найбільш ефективна форма запису прочитаного (почутого).

Конспектування при слуханні. Один і той же зміст при конспектуванні фіксується у свідомості чотири рази: при прослуховуванні, при виділенні головної думки, при пошуці для неї узагальнюючої фрази, при записі цієї фрази. При грамотному конспектуванні почутого потрібно спочатку прослухати відповідний смисловий фрагмент лекції (комплекс фраз, які поєднані загальною думкою), потім відключити фокусну увагу від прослуховування, усвідомити, узагальнити прослухане. Коли у свідомості «побудується» скорочене формулювання прослуханого фрагменту, переключити увагу на його запис (швидкість мови лектора – 125 слів у хвилину).

Конспект може мати *складну структуру* та включати у себе всі види запису прочитаного. При немеханічному (раціональному) конспектуванні лекції частіше записують план лекції, основні тези, докази, приклади, міркування лектора. При конспектуванні першоджерел здебільшого комбінують план, тези, нотатки. Якість конспекту визначається не кількістю сторінок, а вмінням визначити та зафіксувати те основне, що хотів донести лектор.

Конспекти бувають 3-х видів: *текстуальний* (у тексті відшукується конкретно той матеріал, який вивчається; конспект має бути стислим та детальним; зберігається логіка та структура тексту, що вивчається), *вільний* (вид конспекту потребує вміння висловлювати думки своїми словами; випускається все другорядне; необхідне запобігання оформлення його суцільним текстом одного кольору; структурування конспекту, вживання різних розмірів літер, записи декількома кольорами сприяють легкому відновленню написаного у пам'яті), тематичний (треба скласти спеціальний план для вивчення певного теоретичного матеріалу; попереднє (візуальне, побіжне) ознайомлення з літературою; за основу тематичного конспекту можна взяти одне, основне, першоджерело, а виписками з інших доповнити його; текст конспекту оформляється довільно; на відміну від тез, крім основних положень конспект містить і фактичний матеріал).

При конспектуванні слід враховувати, що будь-який текст або усне повідомлення має **головну** інформацію (визначення понять, формулювання законів, цитати, теоретичні принципи тощо); **другорядну** (теоретична аргументація, фактичні обґрунтування, опис методів та процедур, характеристика окремих явищ, факти, приклади, деталі тощо); **допоміжну** (методичні поради, питання для самоперевірки, нагадування про вивчене раніше). Головну інформацію слід записувати повністю, без скорочень, другорядну переробляти, узагальнити та скоротити (у вигляді схем, тез, висновків, результатів).